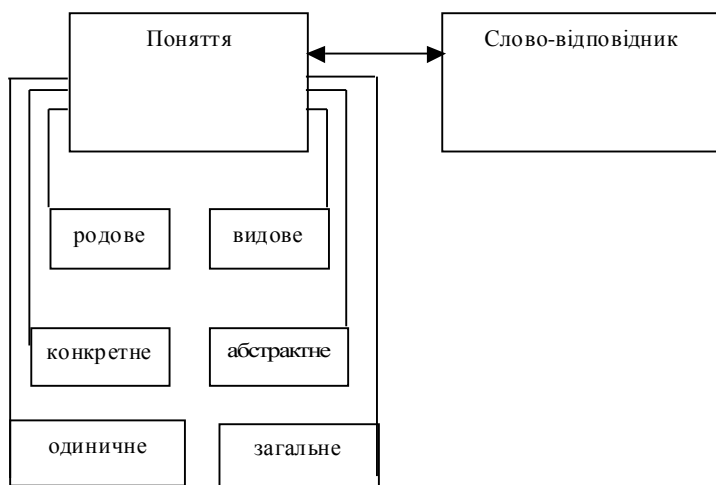

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

зображаємо у вигляді моделі:

Отже, поняття є основою (центром), а його класифікаційні ознаки несуть у собі додаткову інформацію про нього і виокремлюють його з-поміж інших.

1. Войшвилло Е.К. Понятие. – М.: Изд-во МГУ, 1967. – 230с.

2. Горский Д.П. Вопросы абстракции и образование понятий. – М.: Изд-во АПН СССР, 1961. – 352с.

3. Дорн В., Ян В. Формирование представлений и понятий при обучении географии. Пер. с нем. И.М. Шрайбера. Под ред. Л.М. Панчешниковой. – М.: Педагогика, 1970. – 240 с.

Богдан Кишакевич, кандидат економічних наук,

завідувач кафедри комунікативних технологій
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО- ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто основні аспекти формування кредитно-інвестиційного портфелю комерційних банків та зроблено прогноз на найближчу перспективу на основі даних банку "Надра". Детально проаналізовано конкурентне середовище, яке має місце сьогодні у різних напрямках банківського бізнесу в Україні.

Постановка проблеми. Динамічне зростання економіки України, проведення структурних реформ, активізація євроінтеграційних процесів та поступове поліпшення інвестиційного клімату в країні й надалі будуть позитивно впливати на розвиток банківської системи. Станом на 1 січня 2005 року обсяги коштів фізичних та юридичних осіб у банках України майже зрівнялися і склали 41,7 і 41,5 мільярди гривень відповідно. При цьому позитивною тенденцією є подальше підвищення питомої ваги строкових вкладів у загальній структурі коштів населення, яка за рік зросла з 77,4% до 81%. Тим самим розширилися можливості банків як у фінансуванні довгострокових кредитних проєктів у реальному секторі економіки, так і в збільшенні розміру портфелів довгострокових споживчих кредитів. Через те важливе значення має вивчення особливостей формування кредитно-інвестиційного портфелю банків та прогнозування їх на найближчу перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування кредитно-інвестиційного портфелю комерційних банків присвячено багато публікацій та аналітичних матеріалів провідних українських і зарубіжних економістів та банкірів, таких, як І.Т. Балабанов, М.Г. Адібєзов, Є.Ф. Жуков, А.М. Мороз, М.А. Пессель та інших. Більшість публікацій була присвячена аналізу діяльності банківських структур в умовах трансформаційної економіки.

Мета статті. Основним завданням статті є вивчення структури та особливостей формування кредитно-інвестиційного портфелю комерційних банків. Крім цього, у статті зроблено прогноз портфелю банку "Надра" на найближчу перспективу на основі методу найменших квадратів та лінійної моделі тренду. Обчислення проводились з використанням статистичних функцій Excel.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

результати діяльності комерційних банків за дев'ять місяців 2005 р. у цілому по банківській системі можна виділити таку тенденцію – на тлі уповільнення “маховика” економіки, ревальвації гривні, реприватизаційної лихоманки банкіри зуміли наростити активи за рахунок кредитування, в основному, населення. Але, водночас, значно знизився норматив адекватності багатьох банків.

Як не дивно, але в цій ситуації банки все-таки утримали темп приросту активної і пасивної баз. У цілому по всій банківській системі, за станом на 1 жовтня, обсяг активів збільшився до 192,093 млрд. грн. (або на 35,8% з початку року). Загальна сума зобов'язань за цей період виросла до 161,637 млрд. грн. (39,4%). Навіть з огляду на деяке зниження ділової активності в країні, кредитний портфель у цілому по банках виглядає непогано. Темпи росту кредитів для юридичних осіб по групі банків АУБ склали 36,55% (за аналогічний період минулого року – 24,97%). Але найцікавіше, що приріст кредитування фізичних осіб виявився ще більш вражаючим – на 77,5% (!) з початку року в порівнянні з 44,89% за дев'ять місяців 2004-го. При цьому питома вага довгострокових позик збільшилась з 52,5% до 57,5%. В умовах росту соціальних виплат банки грамотно адаптувалися, зробивши акцент на кредитування фізичних осіб [1].

На жаль, не обійшлося без негативних моментів. Висока активність на ринку роздрібною кредитування в результаті привела до значного зниження нормативу адекватності. Якщо в цілому по системі на початок року цей показник складав 17,1%, то за дев'ять місяців знизився до 14,8%. За даними АУБ, на грані порушення нормативу зараз знаходиться до 10 великих банків. Причину цього, очевидно, слід шукати в тому, що, крім НБУ, цією проблемою ніхто не займається. Потрібно створити умови, щоб капітал перейшов з інших галузей у банківську систему. До речі, тільки торік держава уперше виділила кошти на капіталізацію своїх держбанків [5].

Банківський сектор вважається низькоконцентрованим. На частку п'яти найбільших банків припадає менше 40% активів, у той час як у багатьох європейських країнах перша п'ятірка охоплює всі 80% активів.

І на депозитному, і на кредитному ринках жоден банк не може нахвалитися монопольною часткою (понад 35%). Що, до речі, вигідно відрізняє українську банківську систему від російської з її державним Ощадбанком, що контролює понад 55% ринку внесків населення і понад 40% ринку кредитування фізичних осіб.

Позитивний вплив конкуренції найбільш

відчутний у роздрібному сегменті. Вітчизняні банки пропонують дешевші і довші житлові кредити, ніж російські. Хоча довгострокові депозити населення обходяться українським банківським установам набагато дорожче, ніж тому ж Ощадбанкові РФ.

Банкіри вважають, що сприятливе конкурентне середовище склалося і на регіональному рівні. На думку Олени Дмитрієвої, директора департаменту ризику-менеджменту Укргазбанку, на регіональних ринках лідерами є три – чотири банки, але їхня загальна частка не перевищує 30% місцевого ринку.

У той же час у деяких окремо взятих напрямках банківського бізнесу мова про конкуренцію не йде. Існують послуги, що асоціюються винятково з ім'ям конкретного банку. Основна причина – далеко не усі банки прагнуть зайнятися технологічно складними або ризикованими видами діяльності [2].

Платіжні карти. Частка Приватбанку в загальному обсязі емісії платіжних карт – 36%. При цьому останнім часом вона зменшується, оскільки з'явилося багато банків, що бажають засвітитися в числі найбільших емітентів пластику. Лідирують на ринку платіжних карт мережні банки, що впровадили зарплатні проекти на великих підприємствах, у тому числі бюджетної сфери.

Інвестиційне кредитування. Кредити на відновлення основних засобів і модернізацію виробництва вітчизняні підприємства найчастіше залучають в Укресімбанку. Оцінювати частки окремих гравців на цьому ринку складно, оскільки в плані рахунків бухгалтерського обліку банків немає чіткого визначення інвестиційних кредитів.

Іноді кредити класифікуються як інвестиційні на підставі терміну, що є не зовсім коректно, оскільки кредити на поповнення оборотних коштів також можуть бути довгостроковими. Тому робити висновки про розподіл цього ринку можна тільки за суб'єктивними оцінками банкірів. Роблять ставку на кредитування інвестиційних проектів Укресімбанк і “Надра”. При цьому тут явні переваги в Укресімбанку як у державного банку, на чий запозичення поширюються державні гарантії. Жоден банк в Україні не може нахвалитися такими обсягами, термінами і вартістю зовнішніх позик, як Укресімбанк. Це і визначає можливість банку з надання довгих кредитів.

Факторинг. Числиться в переліку послуг багатьох вітчизняних банків. Але фактично ринок поділяють два банки – Укрсоцбанк і ТАС-комерцбанк, при цьому на Укрсоцбанк припадає

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

дві треті обсягу факторингових операцій в Україні. Причина такої ситуації – у специфіці послуги.

Річ у тім, що факторинг, який включає в себе облік і керування дебіторською заборгованістю, фінансування при відтермінуванні платежів і страхування, є технологічно дуже складним продуктом. Хоча багато банків просто ототожнюють факторинг із кредитом. “Спроби побудувати цей бізнес починали кілька банків. Але процвітали лише ті, хто зробив ставку на класичний факторинг і виділив його в окремий напрямок бізнесу”, – пояснює Наталя Тиховська, начальник управління факторингових послуг Укросоцбанку.

Зараз багато банків, за словами Тиховської, оцінили переваги факторингового обслуговування підприємств і готові ринути на цей ринок. Однак специфіка факторингового бізнесу, а саме високі вимоги до технологій, програмного забезпечення і кваліфікації персоналу, зумовлює відсівання непідготовлених банків-факторів. У цілому світі склалося так, що факторингом у кожній країні, як правило, займається незначна частина банків. Навіть глобальні гравці пропонують цю послугу далеко не у всіх країнах.

Кредитування малого і середнього бізнесу. Начальник департаменту мікрокредитування Приватбанку Тарас Паламар оцінює частку Приватбанку на ринку фінансування малого і середнього бізнесу в 35%. Тільки за 8 місяців поточного року банк видав мікрокредитів на загальну суму \$130 млн.

Надалі частка Приватбанку буде зменшуватися, оскільки вже багато банків активно кредитують малий і середній бізнес як через програми міжнародних фінансових інститутів, так і за допомогою власних ресурсів. Про те, що конкуренція на ринку буде посилюватися, свідчить той факт, що за підсумками року наростити портфелі мікрокредитів понад \$100 млн обіцяють Укрсиббанк і Укросоцбанк.

Споживче кредитування. За різними оцінками, від 25 до 40% цього ринку охоплює Приватбанк. Дніпропетровський банк не тільки вчасно впровадився в найбільші магазини побутової техніки, але і, на відміну від своїх конкурентів, що працюють у тих же сферах, не почав вводити позахмарні процентні ставки і комісійні. Крім того, Приватбанк зумів залучити величезну кількість клієнтів завдяки такому маркетинговому ходові, як безпроцентні кредити, витрати по яких закладені в ціну побутової техніки. Тепер у Приватбанку найбільша інформаційна база зі споживчих кредитів. У зв'язку з цим банк відмовився від участі в бюро

кредитних історій, ініційованому Асоціацією українських банків, і створив власне бюро кредитних історій.

Кредитування аграрного сектора. На цьому ринку домінує Аваль – банком надаються майже 70% кредитів підприємствам АПК. При цьому кредити Авалю аграріям, за даними банку, складають третину його портфелю кредитів юридичним особам. Домінує положення Авалю в цій сегменті зв'язане з тим, що бажаючих мати справу з ризиками АПК небагато. Історично аграрії вважаються найблагонадійшими позичальниками, що раз у раз пролонгують і рефінансують свої кредити.

Тому серйозні конкуренти в Авалю найближчим часом навряд чи з'являться. Хоча міністр аграрної політики Олександр Баранівський навесні звинуватив Аваль у недотриманні умов меморандуму, підписаного аграріями і банкірами, і назвав кращим кредитором АПК Промінвестбанк. Обережно ставиться до аграрних кредитів банкірів змушує сумний досвід банку “Україна”.

У той же час для банків, що пристосувалися працювати на цьому ринку, ризики компенсуються досить привабливою маржею. По-перше, під кредитування АПК можна залучити дешеві західні ресурси. По-друге, підприємства АПК, яким держава компенсує частину процентної ставки, можуть дозволити собі дорогі кредити.

Андеррайтинг. Підприємства, що бажають акумулювати довгостроковий інвестиційний капітал за допомогою емісії корпоративних облігацій, найчастіше стають клієнтами Укрсиббанку. За оцінками агентства “Бонус”, обсяг ринкових випусків корпоративних облігацій, розміщених у нинішньому році, складає 1,8 млрд грн. При цьому Укрсиббанк займає більше третини ринку, виступивши андеррайтером випусків облігацій на суму порядку 0,7 млрд грн. Банки-конкуренти пояснюють лідерство Укрсиббанку його агресивною стратегією на ринку андеррайтингових послуг.

Начальник відділу випуску фінансових інструментів Укросоцбанку Ерік Найман пояснює частку ринку Укрсиббанку готовністю приймати на себе ризики, від яких відмовляються інші банківські установи. За класикою фінансового менеджменту, емітенти облігацій повинні відповідати рядові критеріїв (наприклад, обсяг позики не повинний перевищувати 50% чистого доходу або 50% балансових активів підприємства). В Україні ж далеко не всі банки відповідають цим вимогам. Саме тому Укрсиббанк вважається найлояльнішим андеррайтером.

Банкіри не приховують, що ризиковані випуски

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

облігацій не користуються попитом серед інвесторів і викуповувати їх доводиться самим андеррайтерам. Але у випадку Укрсиббанку це не є проблемою. Укрсиббанк, маючи великий регулятивний капітал, може дозволити викуповувати частину випуску або навіть всю емісію. Очевидно, що гарантія повного розміщення випуску – дуже приваблива пропозиція для клієнта.

Послуги зберігача. Український ринок послуг зберігача цінних паперів експерти іноді не без іронії називають найконкурентнішим у Європі. Для нерозвинутого ринку цінних паперів – 140 зберігачів більше ніж досить. Визначити лідерів на цьому ринку так само непросто. Існує безліч за якими можна було б оцінити лідерство на цьому ринку фінансових послуг. Серед них: кількість і обсяг операцій з цінними паперами, кількість рахунків депонентів, і загальний обсяг депозитарних активів. Визначити лідерів за такими критеріями складно.

Проте за окремими параметрами існують середзберігачів навіть стовідсоткові монополісти. Так, при випуску українськими підприємствами американських депозитарних розписок (ADR) тільки один банк запропонує свої послуги як зберігач – ING Bank Ukraine. Обороти цінних паперів між Україною і Росією контролює банк НРБ. Особливий статус цих банків – наслідок відсутності централізованої депозитарної системи.

Державні цінні папери. На цьому ринку монополістом є Ощадбанк, який також називають “кишеньковим” банком уряду. За даними Нацбанку, на кінець першого півріччя в портфелі Ощадбанку знаходились держоблігації, які рефінансуються НБУ, на суму 2,2 млрд. грн, що складало 35% всього обсягу паперів, придбаних банківськими установами.

Ощадбанк використовується Мінфіном поряд з Фондом гарантування внесків фізичних осіб як палочка-виручалочка при розміщенні облігацій внутрішньої держпозики. Примітно, що ще в квітні в результаті емісії ОВДП Мінфіном на суму 3,7 млрд. грн. портфель цінних паперів Ощадбанку збільшився тільки на 200 млн. грн. Але в результаті липневих випусків на суму 310 млн. грн. обсяг цінних паперів на балансі Ощадбанку збільшився на 240 млн. грн. Тобто після розчарування нерезидентів, які усвідомили, що заробити курсову премію на ОВДП не вдасться, фінансувати держборг Ощадбанку довелося наодинці.

Автокредитування. При нинішньому стані ресурсної бази банків і швидкості зниження цін

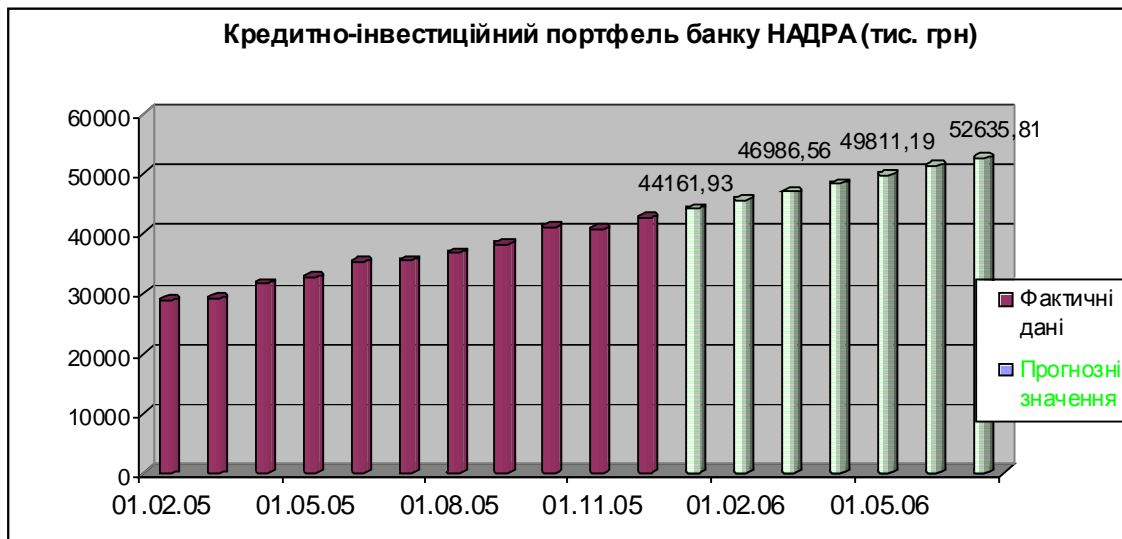
на автомобілі на вторинному ринку збільшувати терміни кредитування і знижувати ставки банки не планують. Тому що від клієнтів, що бажають придбати старе авто в кредит, відбою немає. Найчастіше клієнти беруть позики на придбання недорогих автомобілів у межах \$10 – 15 тис. Кредити такого розміру складають 50% загальної кількості виданих вітчизняними банками. Кредитний попит на моделі середнього й елітного класу розподіляється приблизно порівну. Найбільшим попитом при купівлі нових авто в кредит користуються автомобілі виробництва країн СНД (ЗАЗ, ВАЗ і ГАЗ), а також автомобілі Daewoo різних модифікацій. Серед вживаних автомобілів найбільшою популярністю в позичальників користуються надійні Volkswagen, Mitsubishi, Toyota і Opel. У найближчому майбутньому банкам складуть серйозну конкуренцію фінансові компанії і власне самі автодилери, зокрема, великі. Звичайно, довгострокові кредити за рахунок власних ресурсів ці компанії надавати не можуть, зате розстрочками на один рік без первісного внеску цілком здатні перебити заробітки банкам. Хоча старший радник управління кредитування банку “Надра” Ольга Пархоменко так, наприклад, не вважає. “Думаю, що в найближчому майбутньому серйозних змін у технологіях продажів на ринку автокредитування не передбачається”, – говорить банкір. Вона це мотивує тим, що сьогодні умови кредитування на придбання авто у всіх банків практично однакові. Багато банків кредитують на максимально можливі терміни (зараз – шість років) і з мінімальним початковим внеском або навіть без нього.

Розглянемо кредитно-інвестиційний портфель одного із провідних українських банків “Надра”, який показує стабільну динаміку нарощування обсягів кредитних операцій та операцій із цінними паперами. У 2005 році банк продовжував здійснювати основні операції на ринку фінансових інвестицій та розвивати нові послуги для своїх клієнтів. Банк “Надра” здійснював активну діяльність на ринку цінних паперів. Портфель цінних паперів банку формувався з урахуванням вимог диверсифікації, ліквідності, доходності та мінімізації ризиків. Станом на 01.01.2005 року портфель цінних паперів банку “Надра” становив 355 млрд. грн. Оптимально сформований портфель облігацій ефективно використовувався в операціях РЕПО як застава на міжбанківському ринку, а також середнього і довгострокового рефінансування в НБУ. Обсяг залучених коштів за рахунок зазначених операцій у 2004 році склав понад 2 мільярди гривень. Ці дані підтверджують

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

високу ліквідність цінних паперів у портфелі банку, а також той факт, що портфель облігацій банку “Надра” був ефективним інструментом залучення додаткових коштів [11].

на підставі терміну, що є не зовсім коректно, оскільки кредити на поповнення оборотних коштів також можуть бути довгостроковими. Тому робити висновки про розподіл цього ринку можна

На основі відомих даних про обсяг кредитно-інвестиційного портфелю банку за попередні місяці 2005 року на основі лінійного тренду та методу найменших квадратів було обчислено прогнозні значення портфелю на наступний 2006 рік. Передбачається, що на 1.07.2006 року кредитно-інвестиційний портфель становитиме 52 635,81 тис. грн., в той час коли на 1.12.05 він становив 42 750 тис. грн. Таке зростання стало можливим завдяки гнучкій кредитній політиці банку та активізації операцій із цінними паперами.

Висновки. Отже, за дев'ять місяців 2005 р. банкіри зуміли наростити активи за рахунок залучення коштів населення та кредитування, в основному, фізичних осіб. Банківський сектор України вважається низькоконцентрованим. На частку п'яти найбільших банків припадає менше 40% активів, у той час як у багатьох європейських країнах перша п'ятірка охоплює всі 80% активів. І на депозитному, і на кредитному ринках жоден банк не може похвалитися монополією часткою (понад 35%).

На регіональних ринках лідерами є три – чотири банки, але їхня загальна частка не перевищує 30% місцевого ринку. У той же час у деяких окремо узятих напрямках банківського бізнесу мова про конкуренцію не йде взагалі. Існують послуги, що асоціюються винятково з ім'ям конкретного банку. Основна причина – далеко не усі банки прагнуть зайнятися технологічно складними або ризикованими видами діяльності.

Іноді кредити класифікуються як інвестиційні

тільки за суб'єктивними оцінками банкірів.

1. Антонов Н.Г. Пессель М.А. *Денежное обращение, кредит и банки.* – М.: Финстатинформ, 2005. – 272 с.

2. *Банки и банковское дело / Под ред. И.Т. Балабанова.* – СПб.: Изд-во “Питер”, 2000. – 256 с. / Серия “Кратный курс”/.

3. *Банківська діяльність. Біржі. Цінні папери: Збірник нормативних актів.* – К.: Фірма “Торговий дім”, 2003. – 48 с.

4. *Банківська енциклопедія / За ред. А.М. Мороза.* – К.: Ельтон, 2003 – 333 с.

5. *Банківські операції: Підручник / А.М. Мороз, М.Ф. Пудовкіна та ін.; За ред. А.М. Мороз.* – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.

6. Закон України “Про банки і банківську діяльність”, 1991.

7. Закон України “Про Національний банк України”, 1999.

8. Кишакевич Б.Ю. *Використання Excel для врахування фактора часу в фінансових операціях. Методичні рекомендації для студентів економічних спеціальностей та факультетів післядипломної освіти.* – Дрогобич: Коло, 2001.

9. Кишакевич Б.Ю. *Проблеми та перспективи інвестування економіки регіону // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Іноземні інвестиції в Україну: проблеми привабливості та залучення.* Львів: ІРД НАН України, 2000. Вип. XXII. – С. 214 – 221.

10. Річний звіт банку “Надра” за 2003 рік.

11. Річний звіт банку “Надра” за 2004 рік.